

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ“**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**На дисертационен труд за присъждане на образователната и научна
степен „Доктор“**

На Иван Иванов Бодлев

**Тема на дисертационен труд: „НАТО, Руската Федерация и
държавите от ОНД“**

Област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.6. Право

**Докторска програма: „Международно право и международни
отношения“**

Научен ръководител: проф. д.ю.н. Надя Георгиева Бояджиева

гр. Пловдив, 2020 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита от Катедра „Публичноправни науки“ в Юридическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд се състои от увод, изложение от три глави, заключение, библиография и приложения в общ обем 413 страници.

Материалите по защитата са публикувани на интернет страницата на отдел Развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски”

Актуалност на темата.

Разпадането на СССР довежда до дълбоки промени в цялата система на международните отношения в световен мащаб и открива нов етап във външната политика на Русия. Световната система, основана на биполярна конфронтация, остава в историята. Руската федерация (РФ), която става юридически правопреемник на СССР в Съвета за сигурност на ООН, както и бившите съветски републики, започват самостоятелна политика, следвайки своите национално-държавни интереси.

Организацията на независимите държави (ОНД) е форма на сътрудничество между равноправни независими държави, признати от международното общество. Неговите отличителни черти са организация на взаимодействията практически във всички сфери на междудържавните комуникации, гъвкавостта на механизмите и форматите за колективно сътрудничество. Гъвкавите механизми за организиране на междудържавни и междуправителствени връзки позволява да се вземат предвид различните степени на готовност на държавите към интеграция и предоставя възможност на всяка от тях да участва в интеграционните процеси в такава степен и в тези области, които отговарят на техните национални интереси.

Формирането на ОНД е необходима реалност на историческия процес на взаимодействие и сътрудничество на нациите от бившата тоталитарна държава, изразяващ се в опит да запази в различни организационни и икономическо-правни форми като политически, икономически, културни и други връзки между нациите. Връзките с държавите от ОНД са основният приоритет на руската външна политика.

Русия заинтересована от безопасността на своите пригранични територии. За тази цел е необходимо по периметъра на нейните граници да има приятелски, проспериращи, демократични и стабилни държави.

Дори в относително по-благоприятна и по-способна към икономическо развитие Русия, политиката и за реинтеграция в рамките на

ОНД изглежда единствено правилна. Формирането на рационална система от икономически връзки в държавите от ОНД може да се осъществи единствено от съвместната работа на всички държави на Сдружението. Основните задачи, които трябва да бъдат разгледани на първо място, са: определяне и координиране на стратегическата цел на социално-икономическото развитие на държавите от ОНД; оценка на обема на ресурсите, необходими за постигане на целите; установяване на принципи за ценообразуване на основните стоки на междудържавния обмен, както и процедура за разплащане в среда, в която съществуват различни национални валути; разработване на механизъм за поетапно сближаване на междудържавните различия в стопанския механизъм.

Започвайки от 1993 г., разширяването на Северноатлантическия алианс на изток формира една от водещите сюжетни линии в отношенията между Русия и Запада, във формирането на руската външна политика като цяло, в борбата от идеи и политически течения по въпроса за военностратегическата ориентация на Русия и в крайна сметка за нейната цивилизационна принадлежност. В същото време историята на дискусиите за разширяване на НАТО свидетелства за дълбоките различия във възприемането на проблема от руските и западните наблюдатели.

Степента на научно разработване по темата.

За дейността на НАТО са посветени голям брой научни трудове. Сред тях трябва да отбележим трудовете на Бжежински З., Кисинджър Г., Арбатов А., Арбатова Н. К., Абашидзе А. К., Иванова И., Ивашова Л., Картунова С., Лебедева Л., Морозова Ю., както и други автори. В посочените и други трудове теоретичните подходи успешно се комбинират с практическите препоръки за изучаване на влиянието на геополитическите и икономическите фактори, глобализацията, комплексната взаимозависимост, демократизацията на проблемите за осигуряване на международна сигурност. Значително внимание в работите на политолозите се отделя на разработването на подходи за изучаване на дейността на международните политически институти. Огромно

количество научни трудове в Русия, както и на Запад, особено в САЩ, са посветени на стратегията на външната политика на Русия. В съвременната българска историография има редица съчинения, касаещи външната политика на Руската Федерация, нейните приоритетни направления, такива като съчиненията на Бояджиева, Надя¹, Дюлгерова, Нина², Стефанов, Георги,³ Григорова, Дарина⁴, Видин, Благой⁵, Илиева, Ирена.⁶ Архитектурата на сигурност в Европа и ролята на НАТО са изследвани в трудовете на Йордан Баев⁷, Христо Георгиев,⁸ Кобуров, Тодор⁹ и други специалисти по международна политика и регионална сигурност. Наред с трудовете в научната литература, в настоящата дисертация са използвани множество международни актове и документи, като: декларации на Организацията на Варшавския договор (ОВД), Договор за приятелство, сътрудничество и взаимна помощ, Декларация от Съвета на Републиките на Върховния Съвет на СССР във връзка със създаването на ОНД, Заключителния акт на съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ), Основополагащия акт за взаимни отношения, сътрудничество и безопасност между НАТО и РФ, Споразумение за митническия съюз,

¹ Бояджиева, Надя. Русия, НАТО и средата на сигурност след Студената Война. Част I, 1989-1999. София: ИК „Даниела Убенова“, 2013; Бояджиева, Н. История на международните отношения (XVII-XX в.). Исторически и правни аспекти, София: Албатрос, 2002, стр.188-230; Бояджиева, Н. Международни отношения. София: Албатрос, 2017

² Дюлгерова, Нина. Кавказки гамбит (вектори на сигурността и енергетиката). С. 2009; Дюлгерова, Н. Границите в Кавказ (геополитически и международноправен дискурс). София, 2007

³ Стефанов, Г, Видин, Б, Захариева, Ю., Пантев, П. Международни отношения. Международно право. Дипломатия. Кратка енциклопедия. С. Сиела, 2001; Стефанов, Г., Теория на международните отношения, С., Сиела, 1987

⁴ Григорова, Дарина. Империя Феникс. Между съветското минало и евразийското бъдеще. София: Военно издателство, 2015

⁵ . Видин, Благой. Международно публично право. Обща част. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1999; Видин, Благой. Система на ООН за поддържане на международния мир, мироопазващи операции и употреба на сила. - Съвременно право, 6/ 2000, с. 44-56

33. Видин, Благой, Международен механизъм на санкциите, налагани от Съвета за сигурност на ООН. Ембарго и международно право. С, 2001, с.20-36

⁶ Илиева, Ирена. Международноправни проблеми на борбата срещу международния тероризъм, ИК „Кронос“, С., 2005; Илиева, И. Към въпроса за понятието “международен тероризъм”, сп. Право без граници, бр. 3 –4/2004, с. 69 - 84.

⁷ Баев, Йордан, Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. София: Дамян Яков, 2010

⁸ Георгиев, Христо, Политиката на сигурност на Република България в началото на XXI век. Теоретични и приложни аспекти. София: Нов български университет, 2011

⁹ Кобуров, Тодор. Ситуационен външнополитически анализ в областта на сигурността (теория и практика на проблема в условията на променяща се среда на сигурност от края на XX и началото на XXI век). София: ИК „Кинг“, 2009

Споразумение за създаване на ОНД, Устав на ОНД и др. Отделно внимание при изучаването на проблема бе отделено на достъпните материали в средствата за масова информация като: статии, справочници, периодичен печат, годишници, протоколи и др. касаещи изказванията на видни политици, делегати, президенти, министър-председатели, министри на външните работи, генерални секретари и др. по повод определяне на ракурса на направлението на изследваната тема. По време на изследователската работа бяха използвани и анализирани протоколи, стенограми и извадки от масивите на правителствата и парламентите на държавите от ОНД.

Целта на дисертационния труд е да се изследват взаимоотношенията между НАТО, Русия и страните от ОНД. За постигането на тази цел, са поставени следните научно-изследователски задачи:

- да се изследват икономическите и политическите процеси в ОНД, както и ролята на Русия в тях;
- да се намери политическата мотивация за разширяването на НАТО на Изток в контекста на глобализационните процеси;
- да се разкрият причините за стремежа на бившите съветски републики да се присъединят към Северноатлантическия алианс;
- да се разкрие същността на политиката на националния елит в държавите от източния блок по отношение на присъединяването им в НАТО;
- да се проучи военно-политическото сътрудничество на постсъветските държави и НАТО като заплаха за националната безопасност на Русия;
- да се характеризират политическите стереотипи на НАТО към Русия;
- да се оценят възможните последствия от новата военно-политическа ситуация в Европа за националната безопасност на Русия.

Методологичната основа на изследването се основава на комплексен и системен подход. Методите, които се използват са

институционален, исторически, политически, социологически, сравнително-качествен и компаративен, както и анализ на вземане на решения.

Научната новост на изследването се състои в това, че в работата за първи път на база практическо изследване се формира структура на развитието и взаимодействието на международните организации, като НАТО и ОНД, както и между държавите участнички в тях в това число и свръхдържавите. На практика са анализирани процесите на формиране на ОНД и взаимодействието между държавите от постсъветското пространство в данъчно, миграционно, митническо и други направления в рамките на единото пространство. Беше определен икономическия ракурс на РФ в рамките на ОНД, както и участието на РФ в обединението „Съюзна държава“. Приносът на настоящия дисертационен труд се обосновава и в изследването на икономическата интеграция на държавите от ОНД и проблемите за безопасност в техните региони. Важен акцент е поставен и върху взаимодействието и стратегическото партньорство между държавите от ОНД, НАТО и РФ, а именно:

- анализ на процеса на разширяването на НАТО към „Изток“ в глобален и регионален контекст;
- направен извод за разрастването на НАТО като следствие на процеса за глобализация;
- систематизация на международната дейност на НАТО в двувектърно направление: регионално и глобално по ъгъла на „външнополитическа полезност“;
- разработени модели за изучаване на международните връзки на НАТО в глобализацията се свят;
- изследване на основните аспекти за разрастването на НАТО през призмата на отношенията с РФ;
- изследвано е разрастването на НАТО като стремеж на САЩ за установяване на нов световен ред;

Теоретическата и практическата значимост на дисертацията се определя от възможността за използване на работата, както и фактическия и материал в учебно-научните дейности на ВУЗ, а също така и в научноизследователската работа на държавните институции и изследователските учреждения. Изводите, съдържащи се в дисертацията, могат да бъдат използвани за по-нататъшни концептуални разработки по взаимодействието между НАТО, ОНД и Руската Федерация. Освен това получените резултати ще допринесат за по-доброто разбиране на проблема на международните отношения в съвременната Русия и ОНД, което ще позволи да се вземат предвид позитивните и негативните тенденции при формулирането на стратегии в развитието на Русия и ОНД в глобализацията се свят през XXI век.

Теоретическа и практическа значимост на дисертацията.

По своята структура работата се състои от увод, три глави и заключение, списък на съкращенията и приложения в общ обем от 413 стандартни машинписни страници. В Първата глава се обсъжда стратегическата концепция на НАТО за периода 2000–2010 г., перспективите за разширяването на НАТО на изток и отношенията между Алианса и ОНД. Във втората глава се анализира ролята на Руската федерация в ОНД в контекста на външнополитическия курс на Москва, отношенията между Русия и НАТО, политическото и икономическото влияние на Русия в страните от ОНД. Третата глава е посветена на изследването на Общността на Независимите Държави, органите на властта на ОНД, интеграционните процеси с участието на страните от ОНД, икономическата интеграция на страните от ОНД, политическите процеси в страните от ОНД. В заключението на дисертацията са направени изводи и обобщения.

НАТО в настоящия момент играе много важна роля. Тази организация приема активно участие в разрешаването на международни конфликти¹⁰. Често НАТО замества ООН и неговите решения.

Въоръжените сили на Северноатлантическия алианс (НАТО) са създадени през 1949 г. Първоначално Алиансът представлява сам по себе си „отбранителен съюз“ от дванадесет държави: Белгия, Канада, Дания, Франция, Исландия, Италия, Люксембург, Холандия, Норвегия, Португалия, Великобритания и САЩ. Структурата на НАТО е създадена основно за осигуряване на взаимна защита срещу заплахата от агресия от страната на Съветския съюз. През 1952 г. в състава на НАТО влизат Гърция и Турция, като по този начин Северноатлантическият алианс се разширява към Югоизточна Европа. През 1955 г. Западна Германия става 15-ият член на алианса. В този състав НАТО съществува в следващите 27 години, докато Испания влиза в него през 1982 г. През 1990 г., след появата на Обединена Германия на картата на Европа, тази обединена държава също се присъединява към НАТО. Процесът на разширяване на Алианса продължава.

Като основни външни фактори за преразглеждане на стратегическите приоритети на НАТО през 90-те години на ХХ век могат да се открият следните:

- разпадането на Съветския съюз и края на "Студената война "(възниква относителна еднополярност на света);
- промяна на характера на основните заплахи за международната безопасност;
- увеличаване на броя на локално-регионалните конфликти;

¹⁰ Вж например политиката на НАТО на Балканите при разрешаването на югоконфликта и войната в Босна и Херцеговина: Бояджиева, Надя. САЩ и конфликтът в Босна и Херцеговина (1989-1995). София: Даниела Убенова, 2000; също: Б. Boyadjieva. N. NATO on the Balkans: Patterns of Peace-keeping in the Post-Cold War Era (the Cases of Bosnia-Herzegovina and Kosovo). 2003, NATO/EAPC website - www.nato.int/acad/fellow/01-03/boyadjieva.pdf; Бояджиева, Н. Россия и НАТО: сотрудничество и безопасность на Балканах (1991-2000). В: Выстраивая добрососедство. Россия на пространствах Европы. Под общ. Ред. Ал.А.Громыко, Е.В.Ананьевой. Москва, 2013, стр.102-110

- разширяване на НАТО на Изток;
- увеличение на броя на страните, които са заинтересовани в създаване на собствени военни сили за "сдържане" на САЩ.

В съвременния етап военно-политическият блок НАТО по дефиниция не е в състояние да осигури целия комплекс от предприятия, свързани с реализацията на мирно урегулиране. Още повече, че в отделни случаи намесата на НАТО в много остри етнополитически противоречия, в това число на ранните им стадии, оказва дестабилизиращо влияние и по-скоро служи като средство за изостряне на конфликта, отколкото да способства за неговото урегулиране. В този смисъл фундаменталният за Алианса проблем се състои в опит да противостои на заплахите, свързани с най-сложните етнополитически конфликти, уреждането на които изисква международна намеса в дългосрочна или постоянна основа, чрез методите на „кризисното реагиране“ (използването на които неизбежно се характеризира с екстремна политизация, непропорционално висока роля на медиите и т.н.).

Основната идея на новата стратегия е създаването на „глобално НАТО“ – на такъв военен съюз, който ще разшири сферата на своята отговорност към целия свят. Във Вашингтон и Брюксел тези планове се наричат „глобализация на евроатлантическите структури за безопасност“. Освен това приемането на нова стратегия на Алианса е оправдано от появата на множество локални конфликти, нови ракетни и ядрени държави, както и потенциално опасни такива по отношение на разработването и използването на химическо и бактериологично оръжие.

Една от основните цели на глобалната стратегия на НАТО е защита на интересите на САЩ и водещите блокови държави в глобален мащаб. Във военен план говорим за преразглеждане на сферите на влияние от Атлантическия океан до Близкия изток, усвояването на нови сухопътни и военноморски „театри“ за воени действия. В същия момент се прави залог на независимото приложение на сила без предварителни санкции от Съвета

за Сигурност на ООН или ОССЕ. Всъщност, е налице претенция към правото за осъществяване на силови акции извън пределите на зоната на отговорности на блока.

Що се отнася до Русия, високопоставените военни представители във Вашингтон и Брюксел са обезпокоени, че на нейната територия разполагат големи количества ядрени въоръжения, които според Запада са „зле“ охранявани. Според тях, докато това „грозно“ оръжие в нестабилна Русия не бъде взето под контрол, блокът на НАТО ще усъвършенства своя военен потенциал и ще го ориентира към Изтока. Според техните прогнози този подход ще бъде оправдан ако не днес, то в бъдеще.

Базовата територия на НАТО и основните членове са европейските държави. Тя обаче се развива на базата на американските национални ценности. От гледна точка на идеолозите на тази организация, съвременното развитие на НАТО е немислимо без разширяване и без включване на нови държави. Процесът на разширяване на НАТО в началото на ХХІ век се превърща в ключов в съвременната система на световната политика. Той оказва огромно влияние върху съдбата на световната общност и най-вече на Европа. НАТО активно се вписва във формиращата се транснационална среда на световната политика, заемайки в нея една от водещите позиции.

Дейностите на НАТО на глобално и регионално ниво отразяват процеса на глобализация и регионализация на световната политика. Ето защо е ясен интересът към глобалните и регионалните аспекти за функционирането на НАТО. Тези направления от дейността на НАТО получават особено значение във връзка с разширяването на алианса за сметка на постсъветските републики. Важно е да се има предвид, че прием на нови членове в НАТО води до териториално разширяване на параметрите в бъдеще. Едно от важните следствия за развиващите се в съвременния свят процеси на глобализация и демократизация, се явява това че, хуманитарните проблеми и въпросът за спазване правата на човека излизат

извън рамките на изключително вътрешната компетентност на отделните държави. По силата на това НАТО предлага нова система за световен ред „Рах НАТО“, която от своя страна трябва да замени съществуващата „Рах Europeana“ - тоест „европейски мир“. По-конкретно, говорим за регионална отбранителна организация, която се стреми да се превърне в ядрото на "глобалната отговорност" не само в евроатлантическия регион, но и в целия свят. По този начин дейността на НАТО придобива трансконтинентален характер.

Разширяването на НАТО на Изток само по себе си, е действащ модел на съзнателно и активно участие на група държави в процесите за стратификация на света, отразяваща техните стратегически цели и стремежът им за укрепване на геополитическото консолидиране от резултатите в „победата на Запада в Студената война“. Мнозина, макар и далеч не всички нови членове на НАТО, присъединявайки се към алианса, се превръщат в полу-враждебни държави на Русия. На изток се разширява не „Старото“ НАТО от периода на студената война и този процес не е продиктуван от условията на конкурентната борба между двете системи - зад всичко това днес стои „Новото“ НАТО, реализиращо претенциите си на монопол и за осигуряване на европейската сигурност.

Формулата за разширяване на алианса на официално ниво се повтаря като рекламен призив „вратите на алианса остават отворени за всички“.

Особен интерес в сферата на военното сътрудничество предизвикват у НАТО държавите от ОНД и Прибалтика. За целта блокът НАТО е разработил програма „Партньорство за мир“ (ПзМ). Множество съвместни маневри на НАТО с Украйна, Узбекистан, Казахстан, Латвия, Литва, Естония показват, че програмата „ПзМ“ служи за САЩ и техните съюзници не само за сътрудничество, но главно за средство за усвояване на потенциални театри за военни действия. Безпрецедентното кацане на американските военновъздушни сили в Казахстан, желанието на Турция да разположи военни бази в Азербайджан, активното усвояване на

украинските полигони и морските пристанища от държавите на НАТО са от политиката на Алианса за придвижване към границите на Русия.

Зад политиката за разширяване се крият разнородни интереси:

- опит за запазване на жизнеспособността на алианса за сметка в търсенето му на ново приложение, нови цели и най-важното е възстановяване на основния елемент на блока - образ на новият стар враг под формата на заплаха от Изток;
- стремежът да утвърди основите на общата западна отбранителна политика чрез укрепване на нейните позиции в периферията и укрепване на придобитите в резултат от победата в „Студената война“ геополитическите предимства .
- желанието на САЩ и други държави да поддържат контрола върху действията на Германия;
- за самата Германия разширяването на НАТО е идеална форма за разширяване на германската зона на влияние;
- в САЩ задълженията по Северноатлантическия договор се считат за най-важната основа за американското военно-политическо присъствие в Европа и се оценяват като основно средство за поддържане на американското влияние на континента, при подкрепа за растеж на други центрове на сила, предимно Германия;
- стремежът на западноевропейските държави да спестят от скъпоструващата модернизация на икономиките на бившите членове от социалистическото съдружество, в случай на тяхното присъединяване към ЕС, като им предложат като „компенсация“ членството в НАТО.

В момента цялата територия на постсъветското пространство и всички процеси, протичащи на него, се превърнаха в сцена на жестока геополитическа конкуренция между различни глобални и регионални играчи. Един от тези играчи е Северноатлантическият блок (НАТО), който

вече второ десетилетие целенасочено реализира политиката си в този регион, разширява влиянието си и включва в състава си все повече и повече нови членове. Тази политика на алианса до известна степен се базира на "Основополагащият акт Русия-НАТО"(1997), който не формира задълженията на НАТО към Русия за предотвратяване на разширяването на НАТО в постсъветското пространство¹¹. „Основополагащият акт“ служи като основа за петия етап от разширяването на НАТО, който засяга постсъветското пространство - през 2004 г. През тази година в състава на НАТО са включват България, Румъния, Словакия, Словения и трите балтийски републики - Латвия, Литва и Естония. В резултат на процеса на разширяване НАТО "достига" до границите на ОНД.

Идеологията на „внедряването“ на НАТО в постсъветското пространство се формира на няколко основни принципа от съвременната световна политика. По-специално, глобализацията се използва като основа на военно-политическия компонент в дейностите на НАТО в региона, където алиансът се опитва да играе ролята на глобален играч, изпълнявайки две задачи:

- На първо място се смята, че политическият успех на НАТО за партньорство и сътрудничество допринася за стабилността и насочването към демокрацията на страните в Източна Европа. Един от основните принципи на НАТО, фиксиран на срещата в Букурещ (2008 г.), е политика на „отворените врати“ за всички европейски демокрации, които споделят ценностите на алианса и се прилагат активно в постсъветското пространство под формата на демократизация. В този случай демократизацията, както и споменаването на глобализацията и ролята на блока в контекста на глобализацията, са изявяват като идеологически основания за разширяването на сферата на влияние на НАТО в региона на ОНД.

¹¹ Подробен правнополитически анализ е направен в: Бояджиева, Н. Основополагащ акт НАТО-Руска федерация и значението му за сигурността и стабилността в евроатлантическата зона. - Наука, образование, сигурност. Георгиев, В. (Съст.). София: Нов български университет, 2013, с.63-81.

По-специално в рамките на плановете за присъединяване към съюза на новите членове се обявяват задачи за демократизиране на обществото, осигуряване на свобода на словото, независимост на правосъдието, провеждане на честни избори и военни реформи.

- Втората задача, с разрешаването на която НАТО оправдава своето присъствие в постсъветското пространство, е глобалната борба срещу тероризма в регионите, които са в непосредствената близост до подконтролната зона на блока. В същото време Алианса, продължава да се намира в период на определяне на новата си роля след края на "Студената война" и активно търси нови задачи в постсъветското пространство под предлог за разширяване на влиянието си в региона на ОНД.

Основните форми от присъствието на НАТО на постсъветското пространство остават разнообразни и включват сътрудничество под формата на партньорство, за различни видове и нива на договоренности за военно-техническо сътрудничество, което включва в себе си варианти за координация в различни военно-политически сфери на държави от ОНД, където НАТО би искало да присъства, с цел подготовка на ред постсъветски държави за членство в блока.

НАТО, обявявайки целта за демократизирането на региона на ОНД, обективно се оказва един от участниците в политическия „пазар“ на страните от постсъветското пространство, което обективно засилва поляризацията на политическите сили и допринася за разцепването на партиите и политическите движения на геополитически принцип. В резултат на това ориентацията към влизането в НАТО на политическите класи на Украйна, Грузия и други страни от региона на ОНД се превръща във важен въпрос в геополитическия и политически избор на по-нататъшното развитие на своите държави. Част от партиите използват идеята за присъединяването към НАТО, като основно предизборно оръжие срещу всичките си противници на вътрешната обществената арена.

Необходимо е постепенно да се изгражда политическият диалог и практическото сътрудничество с НАТО, което да произхожда по специална схема за стратегическо партньорство, но при задължителното условие, че членовете на алианса ще вземат предвид законните интереси на Русия за собствената си безопасност.

В момента основните тенденции в световната икономика са интернационализацията, глобализацията и международната икономическа интеграция. Под интернационализация трябва да се разбира процесът на формиране на устойчиви икономически връзки между отделните държави въз основа на международното разделение на труда и излизането на производствения процес на държавата извън рамките на своето национално стопанство.

Интернационализацията на стопанските отношения е свързана с увеличаване на броя и силата на транснационалните корпорации (ТНК).¹² Последниците от този процес са глобализацията на световната икономическа система, която предполага включването на национални производителни сили в световната икономика под формата на свободно движение на световните стокообмен, услуги, капитали, трудови ресурси, технологии и информации, в резултат на което се увеличава взаимозависимостта и взаимовлиянието на националните икономики. Глобализацията, е процес на превръщане на световното стопанство в единен пазар на стоки и услуги, капитал, работна сила и знания.

Международната икономическа интеграция, е процес на сближаване и взаимно приспособяване на отделните национални стопанства въз основа на развитието на дълбоки, стабилни взаимовръзки, разделение на труда между държавите, взаимопроникването и възпроизводителните им структури под различни форми и на различни нива¹³. Този процес на икономическо взаимодействие на страните води до уеднаквяване на

¹² По въпроса за спецификите на съвременната световна система, ролята на глобализацията и на ТНК и пр., вж повече: Бояджиева, Надя. Международни отношения. София: Албатрос, 2017, с.69-77.

¹³ Международные Экономические отношения. Москва: Инфра-М, 2013

стопанските механизми. Целта на интеграцията е, да се сближат националните икономики и да се осигури ефективно съвместно решение на стопански проблеми.

Възможностите, методите и перспективите за социално-икономическото развитие на държавите от ОНД и отчасти потенциала на световната икономика зависят от това как ще се развият пазарните отношения между държавите от Сдружението. Следователно най-голямо внимание заслужава проучване на тенденциите за развитие на ОНД. Които са явни и скрити, ограничаващи и стимулиращи фактори.

За времето, през което съществува ОНД, неговите участници създадоха значителна нормативно – правова база. Някои документи, от базата, са насочени към по-пълно използване на икономическия потенциал на страните от Общността. Повечето от договорите и споразуменията са частично или дори не са изпълнени изцяло. Не се спазват задължителните правни процедури, без които подписаните документи нямат международна правна сила и не се реализират. Това се отнася предимно за ратифицирането от националните парламенти и одобряването от правителствата на сключени договори и споразумения. Процесът на ратифициране и одобрение се забавя с много месеци и дори години. Но дори и след като всички необходими вътрешни процедури са приключили и договореностите са влезли в сила, това често не стига до практическото им прилагане, тъй като страните не изпълняват задълженията си по тях.

Истинската реинтеграция в постсъветското пространство е възможна единствено и само на доброволна основа. Икономическите, социалните и политическите цели, които държавите от ОНД преследват днес, често са различни, понякога и противоречиви, произтичащи от наложилото се разбиране за национален интерес не на и последно място от интересите на различни елитни групи. Така или иначе, ОНД има добри предпоставки да се превърне в един от най-сериозните и значими междудържавни съюзи, тъй като се основава на вековни връзки между хората населяващи тези

територии богати на суровини и икономически ресурси. Въпреки това, за успешното функциониране и най-пълното и ефективно изпълнение на всички цели, поставени пред Общността, е необходимо по-нататъшно подобряване на нормативна му база.

След разпадането на СССР, Руската Федерация остава държава от първи ред по отношение на размер на територията, природни ресурси, военно-стратегически възможности, политически престиж, позиции в международни организации и влияние в ОНД. В същото време тя се оказва държава от втори ред по отношение на степента на икономическо развитие, включване в световната икономическа система, качество на живот, състояние на армията и участие в информационни и научно-технически революции. След анализиране на връзката между Русия и НАТО, могат да се подчертаят следните ключови моменти:

- Русия е готова да си сътрудничи с НАТО при провеждането на мироопазващи операции, но при едно основно условие - наличието на мандат на Съвета за Сигурност при ООН¹⁴.
- 28 май 2002 г., е подписана декларацията „Отношения Русия - НАТО: ново качество“, която установява нов формат на отношенията между тези сили. По този начин Русия има възможност да повлияе на процеса за разработване на решения в областите, ясно и точно посочени в декларацията.
- Русия се нуждае от нови концепции за външна политика и безопасност, които отчитайки грешките, биха определили по-ясно и последователно геополитическите приоритети и националните и интереси в различни региони на света.

¹⁴ Вж например за политиката на Русия по отношение на конфликтите на Балканите и конкретно на отношенията с НАТО: Boyadjievaq Nadia. Russian Security Strategy in The Balkans. – In: Routledge Handbook of Russian Security (Roger E. Kanet, Ed.). Routledge, Taylor & Francis Group, 2019, pp. 366-376.

На този етап въпросът за възстановяването на авторитета на Русия в пространството на ОНД изисква особено внимание¹⁵, там където "зоната на отговорност" на НАТО непрекъснато се разраства и укрепва.

Днес зоната на отговорност САЩ-НАТО включва всички държави от постсъветското пространство. Но политиката на Запада и Русия по отношение на държавие от ОНД е значително различна. Изтъкват се три основни обстоятелства за конкуренцията между Русия и Запада, по-специално със САЩ на постсъветското пространство:

1. „Навлизане в етап на "повторно" усвоение на пространствените ресурси на южните и югоизточните райони на Руската Федерация от Кавказ до Алтай. Всъщност за първи път от края на XIX век развитието става рязко конкурентно: За влиянието в региона с Русия се борят Китай, САЩ, страни от ЕС и (в по-малка степен) ислямски държави, които не принадлежат към кавказкия централноазиатски пояс.

2. Глобалният контекст на ситуацията ще се определя от основна концептуална промяна в стратегическото мислене на Съединените Щати. Вашингтон винаги е обръщал внимание на силата на американските позиции в Евразия. Въпреки това американците заеха почти изключително референтни точки в нейната крайбрежно-островната зона. Само през последните пет години „епицентърът“ на американската политическа и стратегическа активност се премести в дълбоките континентални части на Евразийския континент.

3. Конкуренцията за ресурсите на континентална Евразия е мирна. Засега няма забележими признаци на заплаха от мощен сблъсък на най-силните му участници. Но нито една от силните държави не е само уверена в стабилността на тази спокойна конкуренция, но и не позволява съзнателно на никой от съперниците да спечели такава увереност. В резултат на това

¹⁵ Бояджиева, Н. Външнополитическата стратегия на Руската федерация в началото на 90-те години на XX век: политически и военностратегически аспекти. (студия). – В: Сборник в чест на 70-годишнината на проф. Емил Константинов, Институт за държавата и правота, БАН, София, 2018 г. (Ред.съвет Ирена Илиева, Ангел Анастасов, Тодор Кобуров), стр.19-59

по южните и югоизточните граници на Русия се оформя зона на „мощно потенциално международно напрежение. "

Западната политика може да бъде определена като „ухапваща стратегия“ за онези фрагменти от бившата територия на Съветския съюз, които в Русия и на Запад все още се считат за някаква естествена сфера на руското влияние и които в определен смисъл са такива. “

За да се избегне засилването на моща на Русия и ограничаването на нейните „имперски амбиции“, беше предприет курс за разширяване на НАТО до границите на Руската Федерация с привличането на всички страни от ОНД в Алианса. По този начин ръководството на НАТО разработи програмата „Партньорство за мир“, чиято цел е, да изгради двустранни отношения с постсъветските страни (формат НАТО + 1) и да приравни въоръжените сили на тези страни с нормите и стандартите на Северноатлантическия блок.

Политиката на Русия към НАТО може да се определя от определени действия на самия алианс, които в една или друга степен засягат националните му интереси (жизненоважни, важни, не толкова важни) или се считат от него за враждебни, недружелюбни или напълно неприемливи. Най-често това може, да се случи в процеса на съвместни дейности, преди всичко на плана за поддържане на мира и евентуално съвместни операции за отмъщение срещу общата заплаха. При тези обстоятелства Русия има поне три варианта за действие:

Първо. Да се откаже от съвместни действия, да се оттегли от мироопазващата група, като прехвърли цялата вина на страната, която според мнението на Русия действа неправилно, превишава или изкривява мандата си даден от международната организация. По този начин Русия не носи никаква отговорност за делата на своите партньори и поддържа престижа си като държава, стремяща се към обективност и справедливост. Тя може да се опита да преследва отделно мироопазваща мисия. В същото време, действайки по този начин, тя подкопава принципа на партньорство,

заплашва съвместната операция, която по принцип е дала своето съгласие, в крайна сметка подкопава шансовете за равностойно участие в бъдещи съвместни действия.

Второ. Да пренебрегне собствените си стремежи, ако те не са жизненоважни за Русия, в името на поддържането на партньорство с алианса, надявайки се, че все пак основната тежест на отговорност, в случай на неблагоприятно развитие на събитията, ще падне върху НАТО. Като цяло Русия изхожда от предположението, че добрите отношения с алианса и поддържането им на високо ниво са по-важни за Русия, отколкото възможните резултати от съвместно проведената операция. Най-вероятно ръководството на НАТО ще се отнесе с разбиране към подобна руска позиция - поддържане на солидарност в името на партньорството. В същото време това би означавало, че Русия няма собствено лице при изпълнението на определени мисии, в извършването на определени операции и, че не бъдейки в съюз с НАТО всъщност е в него като младши партньор, който няма самостоятелна роля. При тези обстоятелства всички ползи могат да отидат за НАТО, а всички щети за Русия. Да не говорим за факта, че Русия ще трябва да споделя отговорността с НАТО за грешките, допуснати по време на съвместната операция (мисия). Изборът в този случай зависи от съдържанието на руското партньорство с НАТО: има ли той стратегически или тактически характер.

Трето. От самото начало Русия заема активна позиция. Това означава, че тя не е съгласна с позицията или действията на партньорите си от НАТО не за да остави играта или да се реабилитира пред бъдещите поколения, а за да намери изход от тази ситуация чрез компромис, да намери решение, което в крайна сметка би било подходящо за всичките участници в съвместната дейност. Това би позволило на Русия да поддържа положителните страни на описаните по-горе два сценария, като избягва негативните им последици. Тук обаче има и трудности: компромисът е много по-труден за постигане от простото изказване (гласуване) „за“ или

„против“. Тук играят роля не само националните, но и корпоративните интереси.

Стратегическата линия на руската политика спрямо НАТО може да бъде идентифицирана под формата на две взаимосвързани цели:

Първо, избягване на съпротива към разширяването на НАТО, да се забави или напълно да се блокират онези аспекти, които противоречат на интересите на Руската Федерация, както географски (влизане на Украйна, Грузия, Азербайджан и т.н.), така и функционално отношение (разширяване на военното присъствие и силови акции в постсъветското пространство в допълнение или противно на позицията на Руската Федерация).

Второ, чрез различни канали за сътрудничество, да се направи фактическата роля на Русия за трансформацията и изпълнението на новите задачи на НАТО по-значима от тази на мнозинството от „старите“ и особено „новите“ членки. Максималната задача, е да се опитат да използват ресурсите на алианса в интересите на Русия. Примера тук е политиката на Москва по отношение на Афганистан през 2001-2002 г. (когато враждебният за РФ талибански режим беше унищожен от ръцете на САЩ и НАТО) което, разбира се, беше блестящ успех на руската дипломация след края на "студената" война.

Трето, отношенията между Русия и НАТО следва естествено да се развиват, макар и с различна скорост по отношение на различните членове на блока. Важен практически компонент на тези отношения трябва да бъде образователният им елемент, проникващ във всички основни направления на партньорството Русия-НАТО: политически диалог, военно сътрудничество, както и въпросите на хуманитарна, научна и публична дипломация.

Четвърто, естествена стъпка в развитието на образователния елемент трябва да стане съвместната работа за хармонизиране на подходите към визията за света, за укрепване на истинското взаиморазбирателство. За тази

цел, под егидата на Съвета Русия-НАТО е целесъобразно да се започне съвместно проучване на стратегиите за предотвратяване и разрешаване на конфликти чрез лингвистични и културни партньорства, както и подобряване на междуезиковата и межкултурна комуникация при изучаването и преподаването на чужди езици.

Участието на европейските държави в дейностите и организациите на НАТО се осъществява в няколко форми: съвместно планиране на отбраната; участие в интегрираната структура на военното командване; предоставянето на въоръжени сили под командването на НАТО; поддържане на инфраструктура; съвместно владение на отбранителни системи; участие в ядреното планиране на НАТО; сътрудничество в отбранителната промишленост.

Антикризисната стратегия и операциите на НАТО, техният характер и ориентация придобиват критично значение в съвременния свят, стремейки се към многополюсност както от гледната точка на отношенията между Русия и Алианса, така и в светлината на по-широките интереси за осигуряване на сигурността на Руската Федерация и Алианса. От една страна, т. нар. кризисно реагиране на НАТО в Балканите, Афганистан, Ирак и другите региони, е най-забележимата (но далеч не единствената) проява на разширяването на мисията на алианса и неговата сфера на влияние. Освен това, в зависимост от мястото и характера на антикризисните операции на НАТО, самите те могат да причинят остри конфликти и кризи, както локални, така и регионални, включително в отношенията с Руската Федерация.

Мястото на НАТО в нововъзникващата международна политическа система на европейския континент се определя от демонстрирания от Северноатлантическия съюз политически и военен капацитет, както и от разширяването на неговата пространствена зона. Но поради факта, че тази структура не включва Русия, превръщането на Северноатлантическия Алианс в сегашната му форма в централен елемент на „общоевропейската

архитектура“ е проблематично, или иначе казано изпълнено с изостряне на напрежението.

Анализирайки еволюцията на НАТО по време и след „Студената война“, пет основни задачи могат да бъдат идентифицирани в областта на осигуряване на политическата и/или военната сигурност, за изпълнението на които Северноатлантическият алианс служи или е призван да служи. Първите три задачи са изправени пред НАТО по време на студената война. Останалите две са били формулирани в търсене на отговори на промените, настъпили в съвременните условия:

1. Колективна самозащита и възпиране на заплахата от нападение срещу членовете на НАТО в Европа (член 5 от Северноатлантическия договор). Тази задача е била изправена пред НАТО поради заплахата от Съветския съюз. Редица от старите и част от новите, както и някои бъдещи членове на НАТО изхождат от предположението, че тази заплахата не е изчезнала напълно и потенциално остава в лицето на Русия. В бъдеще в рамките на тази задача трябва да бъдат разгледани въпросите за съвместната борба срещу тероризма и разпространението на оръжия за масово унищожение.

2. Осигуряване на прозрачност и доверие между членовете на НАТО. Алиансът е бил призван да разреши „дилемата за безопасност“. В края на „Студената война“ решението на този проблем предполага засилването на чувството за безопасност сред нестабилните държави, които се формираха на мястото на страните от съветския блок. Тази функция е необходима и важна по отношение на засилването на сигурността в евроатлантическия регион.

3. Осигуряване на демокрация и граждански контрол върху въоръжените сили.

- Първоначално тази функция на НАТО, която е предполагала „възпиране на германците“, е била насочена към установяване на демократични

ценности и процеси в новата Федерална Република Германия, както и замяна на пруския режим с англо-американската система на граждански контрол върху въоръжените сили.

4. Поддържане на мира, подтикване към него и изпълнение на хуманитарна интервенция.

5. Борбата срещу тероризма. Военните задачи на борбата срещу тероризма се различават значително от задачите по възпиране и отбрана срещу СССР, които са били изпълнявани по време на „Студената война“. Борбата срещу тероризма е изисквала различна стратегия и други средства. Терористичните атаки от 11 септември 2001 г. са били нападение срещу член на НАТО и действие на Северноатлантическия договор. Те обаче не са били извършени на територията на Европа, поради което не всички членове на НАТО са сметнали за законосъобразно да се прилагат разпоредбите на договора по отношение на колективната отбрана. Потенциалната роля на алианса във военното противодействие на тероризма се определя като една от главните насоки на дейността на НАТО през XXI век.